

חיים של תורה:

הדרכות מתורת הרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל בענייני

לימוד תורה¹

הרב גבריאל קדוש

מדות – הכנה ללימוד תורה

כבסיס ללימוד התורה, נדרשים אנו לעבודת המידות. מכוחה של קדושת התורה ונתינתה לעמנו בהר סיני, אינה יכולה התורה להילמד ללא תיקוננו המוסרי והמידותי. יסוד זה בעצם עושה את ההבחנה הגדולה בין לימוד התורה לשאר הלימודים. לימוד התורה דורש הכנה כדברי התנא במסכת אבות (ב, יא): 'רבי יוסי אומר: יהי ממון חברך חביב עליך כשלך, והתקן עצמך ללימוד תורה, שאינה ירושה לך, וכל מעשיך יהיו לשם שמים'; וכדברי בעל התפארת ישראל (שם): 'התקן עצמך ללימוד תורה רצונו לומר הזדרז לתקן עצמך מכל הקלקולים שימנעוך מלימודה', וביתר פרוט ביאר רבינו יונה (שם): 'התקן עצמך במדות טובות כדי שתלמוד את התורה', ובשפת אמת (שמיני תרס"א) קשר את תיקון המידות להארת התורה שאדם מקבל בלימודו: 'אבל כפי תיקון מדות האדם יכול לקבל בהם הארת התורה במדה שאדם מודד כך מודדין לו'.

¹ את ר' חיים ידוב ז"ל הכרתי בהיותי מתפלל לפרקים בבית הכנסת ותיקים ביד בנימין ובמיוחד בימים הנוראים ולפעמים אף מסרתי שיעור או שיחה בבית הכנסת. מפעם היה לשמוע אחרי השיעור או השיחה את הערותיו והארותיו, את הכרת הטוב והעין הטובה של ר' חיים ז"ל. זכרני שפעם הזכרתי מתורתו של מו"ר הרב חיים יעקב גולדוויכט זצ"ל, ראש ישיבת כרם ביבנה ששנינו זכינו ללימוד בה, ואז אורו עיניו של ר' חיים, ממש הרגשתי בתוך כדי דברים שעצם הזכרת שמו של ראש הישיבה שלנו, כבר מרומם ומעלה אותו ואף בפעם אחת הוסיף והרחיב על דברי מדברי ראש הישיבה זצ"ל. הדבר עשה עלי רושם עד כמה ר' חיים היה כל כך מחובר לתורה ואהב תורה.

בספר 'באר מים חיים' שיצא לזכרו של הרב חיים יעקב גולדוויכט זצ"ל העוסק בתלמוד תורה ציטטתי בתחילת מאמרי שם את דברי הגר"א על הפסוק (משלי טז, טו): 'באור פני מלך חיים', 'שזכה באור פני מלך, שהוא התורה, לו 'חיים', כי עץ היא למחזיקים בה'. נראה לי שדברים אלו הולמים את זכרו של ר' חיים ידוב ז"ל. שדברי תורה היו מחיים ומאירים אותו. יהיה לימוד זה לעיני הטהורה והאהבת.

רבינו הרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל שם דגש משמעותי בשיעוריו על תיקון המידות. וכך נכתב בספר 'שיחות הרב צבי יהודה' (הרב אבינר, חלק תלמוד תורה עמ' 36):
היסוד הראשון לכל הוא שקידה... הצד השני של בניין האישי, הוא בחינת תיקון המעשים והמידות. על האדם להתרגל לבדוק בעצמו אלו נקודות צריכות תיקון, ולהשתדל ולהתאמץ לתקן. עיקר העיקרים הוא שמירת הלשון... נקיות הלשון הוא יסוד להופעת תורה שבעל פה... אלו שני צדדים הצריכים תלמוד גדול...
המידות הן הכנה לקבלת התורה, הן מכשירות אותנו לקבל אותה... ככל שאדם נעשה יותר גדול, יותר ויותר הוא נעשה כללי עד שמגיע לשורש המקיף את הכל. 'האלוקים עשה את האדם ישר'. וישרות זו באה לידי ביטוי באהבה. שנאה היא רקבון נפשי ומחלה... ככל שאדם יותר גדול בתורה, ויותר גדול בדבקות אלוקית, בהכרח שיהיה יותר גדול במידות ובאהבת הבריות.

מכיוון שרוב תורתו הכתובה של רבנו שוכתבה משיעורים שבעל פה לתלמידים, לכן בולטת העובדה שרבנו יותר שם דגש על הצד היותר רוחני-חינוכי, וגם בעניין זה של מידות כהכנה ללימוד תורה ראה רבנו צורך לעודד ולהעצים את השומעים לקראת עבודת המידות הנדרשת.

היה מרבה לספר על רופא מפורסם שחי לפני למעלה מ-130 שנה, ד"ר שרייבר. אלפים ביקרוהו, והוא טען: אנשים חולים, כי אינם רוצים להיות בריאים. רק אחד מצא, שרוצה להיות בריא: ר' ישראל ליפקין-סלאנטר, והראיה: כולם זלזלו בהדרכות שלו, חוץ מר' ישראל, שדקדק בכל. כמוכן שעל פי הדין כך, שהרי כלל גדול בהלכה הוא. ההתחשבות בדעתו של רופא. קל וחומר בעצות של תורה, שחייבים לדייק ולהקפיד על שמירתן, ובזה נבחן הרוצה לחיות (מתוך התורה הגואלת ח"א עמ' ח). בסיפור זה רצה רבנו לעודד ולדחוף לרצון לתיקון המידות, עיקר העיקרים שיהיה רצון לתקן מכיוון שיש צורך להתבטל לעצות של רופאים וק"ו לעצות של תורה.

עיקרון חינוכי נוסף הוא לא להתעסק בתחילת התיקון בעבר, אלא קודם כל לתקן מכאן ולהבא, וכך דברי רבינו (מתוך התורה הגואלת ח"א, תלמוד תורה):

עצה יסודית של תורה: מצב מסובך וקשה מאוד, איך מתגברים? קודם כל משתדלים לתקן ולהאיר מכאן ולהבא. אח"כ מכח הארת התיקון שמכאן ולהבא ומבלי שכחת הצורך לתיקון העבר, יתוקן גם הוא. רצון נחלש, זוהי הצרה היותר גדולה. הסיבה למצב שכזה, פגמי מדות ועוונות. התגברות הצד החיצוני שבאדם, צד החומר, התאוות. מאבק החיים ושאיפתם, לחזק יותר ויותר את הרצון דקדושה, כח האנרגיה הפנימית שלנו לעבודת ה', השאיפה להיות גבורים בכל המובנים.

על חשיבות תיקון המידות ניתן ללמוד מדברי רבנו על ההבחנה שהתורה עצמה ניתנה לנו ממש רבנו בהר סיני לעומת המידות שהן ירושה לנו מאבותינו. בכך בעצם קושר רבנו את מהות התורה ולימודה למהות המצוות מכיוון שאמנם התורה ניתנה לעם ישראל אך לפני זה הקב"ה 'בחר בנו מכל העמים', הבחירה באבות ובעם ישראל ומתוך כך 'ונתן לנו את תורתו' תורה למשה מסיני. מכאן אנו מגיעים ליסוד עקרוני בשיטתו של הרב צבי יהודה על נתינת התורה לכלל ישראל, בדווקא לכלל.

הגישה לתורה – מתוך קדושת הכלל

למי ניתנה תורה? האם ניתנה ליחידים, צדיקים וחכמים או ניתנה לאומה בכללה? רבנו היה מרבה להביא את דברי המהר"ל בנצח ישראל (פרק יא) שבחירתם של ישראל הינה כללית ולא פרטית:

אצל נח לא היה רק בחירה פרטי, והבחירה הפרטית הוא לפי מה שהוא, והכל הוא לפי מעשה צדקות שלו. אבל באברהם לא היה בחירה פרטית, רק באומה הישראלית, שהם זרעו. שהרי כתיב באותה בחירה (בראשית יב, ב) 'ואעשה אותך לגוי גדול', וזה בחירה כללית, ובחירה כמו זאת אין תולה [תלויה] במעשה כלל, ולא בחטא, כי המעשה הוא לפרט. אף כי בודאי זכות אבות מועיל, מכל מקום עיקר הבחירה - בחירה כללית בו ובזרעו.

הבחנה עקרונית זו מבררת מה הגישה שאנו נגשים בה לתורה האלוקית שנתנה לנו. יש הבחנה גדולה האם ניתנה התורה ליחידים, לכל מי שרוצה, או התורה ניתנה בהתאמתה לעם ישראל, לכלל ישראל? התורה ניתנה זו לכלל ישראל ומשמעות הדבר

שנתינה זו אינה משתנית כי איננה תלויה בבחירה ובמעשים של היחידים הפרטיים. וכך ביאר רבינו (שם):

עם זו יצרתי לי. קדושת האומה, העם. עניננו הוא הכלל - כלל ישראל. ישראל קדמו לעולם. אי אפשר לעולם בלא ישראל.

ועוד הרחיב רבנו עניין זה (שם):

חלקים מעם ישראל, נוהגים להקדים כוונה מעמיקה לקיום מצוה, 'לשם יחוד קוב"ה ושכינתו'... בשם כל ישראל. וכן גם 'ותרייג מצוות התלויות בה' התורה ניתנה לכל ישראל, ולא לחרדים מיוחדים וכד'. 'אשר בחר בנו מכל העמים'. תורה ניתנה לכלל ישראל, לעם ישראל.

מה כוונת רבנו שהתורה ניתנה לכלל ישראל? כלל ישראל במובן של יישות עצמאית ולא סך של פרטים, אפילו לא מליוני פרטים. רבנו יצא נגד התפיסה הפרטנית הרואה בעם ישראל אוסף של יחידים שהתורה ניתנה להם. כך כתב (שם):

אנשים שואלים, מה המושג הפילוסופי הזה כלל? ומבינים כאילו כלל, זה ריבוי של פרטים. אין מילים לגנות שיחת מעוטי שכל כאלה. זוהי פשוט השגה מטריליסטית, חמרנית, שיחת בהמה. כלל זו יצירה אלוהית יסודית מקורית, שמיימית.

ברכה בתורה תחילה

בכדי להשריש בתלמידיו את עניין התורה שניתנה לכלל ישראל, רבנו היה מרבה לצטט את שאלת הנביא ירמיהו (ט, יא): 'מי האיש החכם ויבן את זאת ואשר דבר פי ה' אליו ויגדה על מה אבדה הארץ נצתה כמדבר מבלי עבר'. והיה שואל רבנו והרי סיבות החורבן היו ידועות, אם כן מה שאלת הנביא? ומצטט את תשובת הגמרא (בבא מציעא פה, א):

אמר רב יהודה אמר רב: מאי דכתיב מי האיש החכם ויבן את זאת ואשר דבר פי ה' אליו ויגדה על מה אבדה הארץ, דבר זה אמרו חכמים ולא פירשוהו, אמרו נביאים ולא פירשוהו, עד שפירשו הקדוש ברוך הוא בעצמו. שנאמר ויאמר ה' על עזבם את תורת אשר נתתי לפניהם. אמר רב יהודה אמר רב: שלא ברכו בתורה תחילה.

ושוב התמיהה, וכי שלא ברכו בתורה תחילה מגיע חורבן הארץ? אמנם רש"י (שם) ביאר: 'כשהיו עוסקין בתורה לא היו מברכין לפניה... וכיון דלא מברכי, גליא דעתייהו שאינה מתנה חשובה להם'.

אך רבנו הדגיש מאוד שמדובר כאן בטעות יסודית וחמורה, וכך מתאר הרב שוורץ בספרו (מתוך התורה הגואלת ח"א, בפתח השמועה) את דברי רבינו: לימדנו רבינו מאות פעמים (וכך גם הורנו והדריכנו, כשנשאל מה לעשות, כאשר מצטרפים תלמידים חדשים לשיעור. וחסר להם היסוד. והשיב: לא ראית בשיעורים כאן? צריך לחזור על היסודות עוד ועוד, עשרות פעמים ומאות פעמים ואפילו אלף פעמים) מהו ענין הברכה בתורה תחילה, ברכת 'אשר בחר בנו מכל העמים', 'שהעמידוהו רבותינו בש"ס כיסוד ושורש לקיים עם ה' בארצו. רק מתוך 'אשר בחר בנו מכל העמים', יש גישה ל'ונתן לנו את תורתו'. לאומיות של 'עם זו יצרתי לי', לאומיות של 'ממלכת כהנים וגוי קדוש', זהו יסוד האמונה, ומתוך זה ניגשים לתורה.

וכן בספר שיחות הרב צבי יהודה (תלמוד תורה, עמ' 60), כתב רבינו: מה המובן של 'עזבו את תורתו'? שלא ברכו בתורה תחילה, עסקו בתורה בכל הגדלות, בכל הלמדנות, בכל החריפות והבקיאות, אבל הנקודה החסרה היתה בדרך גישתם לתורה, שלא מתוך ברכה בתורה תחילה. ומה היא הברכה בתורה תחילה? אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו! כל לימוד תורה, קיום התורה וגדלות בתורה, של כל ראשי הישיבות וכל תלמידי הישיבות, צריך להתחיל בידיעה של 'הבוחר בעמו ישראל באהבה' מן היסוד של 'אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו' נמשכת תורת אמת, ולא אחרת... אין דרך אחרת לעסוק בתורה אלא מתוך 'אשר בחר בנו', מתוך הכרת הערך האלוקי של עם ישראל.

עניין שלא ברכו בתורה תחילה אינו רק החמצת ברכה מברכות שתקנו חז"ל אלא יש כאן עניין עקרוני, מה מהותה של תורה, תורה קשורה בקשר בלתי ינותק לעמנו, לבחירתנו כעם. 'אשר בחר בנו מכל העמים' ורק אח"כ 'ונתן לנו את תורתו'. התורה

הזו מיועדת לעם ישראל. בהקשר זה היה מצטט רבנו את השאלה שנשאל אליהו הנביא בתנא דבי אליהו שנשאל מי קדם למי? התורה לישראל, או ישראל לתורה? וענה שדרכם של בני אדם שאומרים שהתורה קודמת אך אני אומר מחשבתם של ישראל קדמה לעולם.

פירוש הדבר שאמנם התורה קדמה בזמן ליצירתם של עם ישראל, אך מכיוון שהתורה היא מכתב אלוקים המיועדת לעם ישראל, ממילא מחשבתם של ישראל קדמה לכל. התורה שהינה כמו מכתב אלוקים צריכה שתהיה לה כתובת, הרי אין אדם כותב מכתב ורק אחר כך חושב למי לשולחו... אלא ראשית חושב הוא למי מיועד המכתב ורק אח"כ מתיישב לכותבו. כך גם התורה, מחשבתם של ישראל קדמה לכל, קדמה לעולם, קדמה לתורה והקב"ה כתבה ושמרה ונתנה לנו כשהתגליתנו בעולם כעם.

תורת ארץ ישראל

ההבחנה בין תורת ארץ ישראל לתורת חוץ לארץ הינה הבחנה שחז"ל חידדו בכמה מקומות כמובא במדרש (רבה בראשית טז, ז): 'אין תורה כתורת ארץ ישראל'. וכך כתב רבנו (התורה הגואלת, ח"א ת"ת פרק ח):

כך קובעים לנו חז"ל. אין ערך ודמיון, לתורה הנלמדת והמתקיימת כאן, בארץ הזאת. עיקרה של התורה האלוקית מיוחד לשטח הגיאוגרפי הזה שבו בחר ה', כמו שבחר בנו מכל העמים. 'כי בחר ה' בציון איוה למושב לו. כי יעקב בחר לו יה ישראל לסגולתו'. בין אם אנחנו מסכימים לזה, ובין אם לא, זוהי העובדה, המציאות היא אחת, ויש בה חילוקים ומדרגות. אורייתא וישראל וקוב"ה, חד הוא. גם לתלמוד תורה בחו"ל יש ערך, אבל אין לדמות אותו לתורת ארץ ישראל. הלשון בחו"ל החלטית מאוד: אין תורה כתורת ארץ ישראל.

מתוך הבחנה זו נוצרת הבחנה נוספת בחז"ל בין תלמידי חכמים שבחוץ לארץ לתלמידי חכמים שבארץ ישראל ולכאורה מדוע שיהיה הבדל בין תלמידי חכמים שבארץ ישראל לתלמידי חכמים שבחו"ל? ביאר רבנו:

במדרש רבה מדובר על התורה עצמה, התורה עצמה שייכת דוקא לארץ ישראל, 'אין תורה כתורת ארץ ישראל'. כאן, המשך הערך אל העוסקים בתורה בארץ ישראל. גדולי תורה, ואנשי תורה צריכים להיות ניכרים

בשייכותם וגידולם בארץ ישראל, ושונים מתלמידי חכמים שבחו"ל. תלמיד חכם של ארץ ישראל הוא לעילא ולעילא. וכך כתוב שם (פרק כ"ח): 'רבי שמעון בן אלעזר אומר: חכם הדר בארץ ישראל, משובח. יצא חוץ לארץ, פגם. ואף על פי שפגם, משובח הוא יותר מכל המשובחים שבמדינות.

לכאורה מה פשר הבחנה זו בין תורת ארץ ישראל לתורת חו"ל, הרי זו אותה תורה? מבאר רבנו (שם):

ב'אורות התורה' פרק מיוחד שעוסק בהבדל העצמי הזה. התורה של ארץ ישראל היא כללית. ארץ ישראל היא כלל-ישראלית, 'מי כעמד ישראל גוי אחד בארץ'. יחוד הארץ ביחס לכלל ישראל, ובאותה מידה ביחס לתורה: כלליותה של התורה.

ובמקום אחר (מתוך התורה הגואלת ח"ד פ"ד) הרחיב רבנו בחילוק זה: ישראל ואורייתא חד הוא. היחוד של ישראל, הסגולה, מתגלה רק בארץ, וגם אמיתה של תורה רק בארץ. גם המצוות, הפרטים של התורה, באמת, הן דוקא בארץ ישראל... גם לתלמוד תורה בחו"ל יש ערך, אבל אין לדמות אותו לתורת ארץ ישראל. הלשון כאן, של חז"ל, היא מאוד מוחלטת: אין תורה כתורת ארץ ישראל. הבנת התורה ומצוותיה, לימודה וקיומה, רק בארץ היא באמיתתה. בחו"ל זה קופי, העתק, ולא אמיתה של תורה. פלאי פלאים: קדושת התורה וקדושת ארץ ישראל הא בהא תליא. אין שכל של תורה, ואין לומדות, ואין פלפול, ואין הבנה של תורה, כתורת ארץ ישראל. אלה הם דברים עובדתיים ממשיים... ובגמרא במסכת סנהדרין (כד, א): 'במחשכים הושיבני זה תלמודה של בבל. מצב התורה בישיבות שבחו"ל הוא מחשך. רק בארץ ישראל מתגלית התורה באמיתתה, שהיא אור תורה.

בכדי להבין את עומק העניין נתבונן בדברי המדרש (שוחר טוב, תהילים קה) אשר פותח בשאלה 'אתה מבקש לראות את השכינה בעולם הזה?' והתשובה של המדרש 'עסוק בתורה בארץ ישראל'. מבאר רבנו (שיחות הרב צבי יהודה, ת"ת עמ' 28): שכינה היא המשך האלוקות בישראל, בעולם הזה... ככל שיש יותר קישור לעם ישראל ועמל תורה, יותר זוכים לדבקות בקדוש ברוך הוא. במיוחד

מתאפשרת השראת השכינה, על ידי הבריאות השלמה של עם ישראל, והיא מופיעה דווקא בארץ ישראל. 'תלמידי חכמים שבחוץ לארץ אינן בני מקומם' (שבת קמה, ב), משהו לא טבעי במציאות שם. 'אין תורה כתורת ארץ ישראל'. הבטוי 'עסוק בתורה' שייך דווקא לתלמידי חכמים, שכל עיסוקם הוא בתורה. אם אתה רוצה להגיע למדרגה של פגישת השכינה, עליך להיות שייך לגילוי של תורה באמת ובאמונה בקדושה ובטהרה, מה שמתאפשר רק בארץ ישראל.

לימוד אמונה

מקום חשוב ביותר ניתן בתורתו של רבינו הרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל ללימוד אמונה. מספיק העיון שמתומצת דלעיל ביסודות ההכנה ללימוד התורה בכדי שמקום של לימוד האמונה יהיה מרכזי וחשוב בבניין עולמו של לומד התורה. כאשר היה נשאל רבנו מה החידוש בישיבתו, ישיבת 'מרכז הרב', היה שמח על שאלה זו ועונה:

זאת הזדמנות לחזור על הדברים היסודיים שלא תמיד ברורים די הצורך: על גבי לימוד הלכה, לאמיתה של תורה, גם קיים לימוד אמונה. אמונה אינה מצטמצמת רק באמירת 'אני מאמין', בזמר 'אני מאמין' או בריקוד 'אני מאמין'. אמונה היא לימוד, יש ללמוד, לשנן ולחזק בקרבנו את יסודי האמונה, עד שתהיה להכרה וידיעה שלמה באדם כולו, בכל נשימת החיים שלו, ומתוך כך הוא מתגלה בשכל, ברגש ובשאר החושים... אמונה היא הלימוד היותר גדול, החכמה היותר עליונה, המחשבה היותר גדולה, ההשקפה היותר גדולה, שמקיפה את כל האדם כולו וכל העולם כולו... לימוד אמונה אינו פחות מכל לימוד, אלא הרבה יותר. הוא לימוד האמת היותר גדולה והבנת דברים העומדים ברומו של עולם. נכון שאמונה צריכה להיות תמימה, אבל מה הפירוש תמימות? טפשות?! אמונה אין זה 'סתם', אלא היא חכמה גדולה שיש ללמוד אותה.

רבינו גם הדריך כיצד ובאיזה סדר צריך ללמוד אמונה. בראש וראשונה כהדרכת הגאון מווילנה הדריך ללמוד את ספר הכוזרי שהוא 'קודש קדשים'. הרב שלמה אבינר בספרו 'שיחות הרב צבי יהודה' (תלמוד תורה עמ' 53) כותב על מקומו של לימוד האמונה ובמיוחד ספר הכוזרי במשנתו של רבינו:

ורבינו הגר"א היה אומר 'ללמוד ספר הכוזרי הראשון שהוא קדוש וטהור, ועיקרי אמונת ישראל ותורה תלויין בו'... מופיעה כאן הגדרה: 'שהוא קדוש וטהור'. המשורר הזה, ה'ציוני' הזה, הוא קדוש וטהור לעילא לעילא. אבל אין זה מספיק: 'עיקרי אמונת ישראל והתורה תלויין בו', עיקרי האמונה תלויים ומושרשים בספר זה, כי הכל תלוי איך מבינים אותם, אם מבינים אותם היטב. קובע הגר"א שיש להבינם בצורה שנתבררו בספר 'הכוזרי'. אם כן למה יש ללמוד ספר 'הכוזרי'? כי עיקרי אמונה תלויים בו. אתה שומע מזה שאמונה צריכה לימוד.

לימוד האמונה דרך ספר הכוזרי היתה אחת מתוך שתי הדרכות עיקריות שהרב צבי יהודה היה מצטט בשמו של ר' ישראל משקלוב, תלמידו המובהק של הגר"א, וכך מובא בשיחות הרב צבי יהודה' (חלק תלמוד תורה עמ' 23):

כהקדמה לספר קטן בשם 'בית יעקב' לר' יעקב ברוידא, נמצאים שלשה דפים של 'תוספות מעשה רבי שנמצאו בכתבי ידו של ר' ישראל משקלוב. 'מעשה רבי' הוא רובו ככולו הלכות או הנהגות הלכתיות אבל יש בו גם שני סעיפים חינוכיים מוסריים:

א. התיקון לבעלי תשובה אינו על ידי צומות וסיגופים אלא על ידי שני דברים עיקריים: (1). **תוספת קנין תורה** ושקידת התורה שהוא התיקון העיקרי. (2).

נקיות הלשון.

ב. רבינו הגר"א היה מחבב ספר 'מנורת המאור' וספר 'חובות הלבבות'. ובמקום שער היחוד היה אומר ללמוד '**ספר הכוזרי הראשון**' שהוא קדוש וטהור, ועיקרי אמונת ישראל והתורה תלויים בו... יש הרבה ספרים לברור אמונה. מורה נבוכים ועוד. הרבה דברים כלליים, וגם עניני כנסת ישראל. קבלת עול מלכות שמים בשכל, ובהבנה, כללי. משא"כ ספר הכוזרי, מיוחד, שכולו סגולת ישראל, כולו עם ישראל, ולכן הוא קודש הקדשים'.

בעניין 'שמירת הלשון' ולימוד ספרו של החפץ חיים רבנו הרחיב והתקין שבישיבת מרכז הרב יתקיים סדר לימוד יומי בספר שמירת הלשון בין השעות 12:45-13:15, והקפיד על כך. עד היום בכניסה לבית המדרש בישיבת מרכז הרב תלויה קריאתו זו

ללימוד שמירת הלשון, על ערך לימוד שמירת הלשון במיוחד בדורנו כתב רבנו (מתוך התורה הגואלת' ח"א, ת"ת פט"ו):

צריך להתרגל לבדוק בעצמו אלו נקודות צריכות תיקון, ולהשתדל ולהתאמץ לתקן. **עיקר העיקרים הוא שמירת הלשון.** על נקיות הלשון יש להקפיד ביותר. אין ספק, שאם בדורנו היתה שליחות אלוהית מיוחדת של החפץ חיים, אז פירושו של דבר, שנקודה זו דורשת אצלנו תיקון. **זה היסוד להופעת תושבע"פ...** החפץ חיים ניסה להקיף גם את היסוד השני בעשיה, אהבת חסד. רדיפת חסד. שני צדדים אלה צריכים תלמוד גדול.

רבינו הדריך את תלמידיו ללימוד שיטתי ספרי אמונה. מלבד ספר הכוזרי ושמירת הלשון הדריך ללימוד גם את שמונה פרקים להרמב"ם, מסילת ישרים, ספרי מהר"ל: נתיבות עולם, ואחר כך שלישיית ספרי המהר"ל: התפארת, הגבורה, והנצח. לשנן בהבנה פעמים ושלוש. אחר כך: 'נפש החיים', ואפשר גם תניא... ואחר כך מדרגות בפנימיות. פנימיות ופנים-פנימיות. ספרים של רמח"ל, ואח"כ הגאון. אמנם, היסוד לפנימיות הוא המהר"ל. 'ואם תשכיל אז תבין דבר חכמה'. זה הפתח לחכמה הפנימית (על פי הספר 'מתוך התורה הגואלת' ח"א פ"ז).

שימוש תלמידי חכמים

את מאמר חז"ל במסכת ברכות (ז, ב): 'גדול שימושה יותר מלימודה', שרשיי מסביר שמדובר בבירור התלמיד את הבנת טעמי המשנה והגמרא, ביאר רבנו כך (שיחות הרב צבי יהודה, ת"ת עמ' 164):

שימוש תלמידי חכמים הכרחי כדי להגיע למצב זה של התעלות בלימוד, יש בגמרא ביטוי מיוחד: 'אפילו קרא ושנה ולא שימש תלמידי חכמים, הר זה עם הארץ' (ברכות מז, ב). 'קרא ושנה' אלה הם יסודות לימוד התורה, שני חלקי 'תורת ה' תמימה'... אבל מעל מקרא ומשנה יש את ים התלמוד הגדול. זהו שימוש תלמידי חכמים, שענינו הרחבת ידיעה ובירור, שהם השלמה יסודית והכרחית לתורה. הערך האמיתי של תורה שבעל פה מתגלה על ידי התפתחות לימוד הגמרא, הבנת סברות התנאים ובירור יסודות ההלכה. לכן יש סברא שייתכן שמי שקרא ושנה אבל לא שימש תלמידי חכמים הוא בגדר 'עם הארץ', אף על פי שיש לו ידיעות רחבות בתורה שבכתב ובתורה שבעל פה, כי חיוניות

התורה מופיעה כאשר היא נמשכת משימוש תלמידי חכמים... אבל שימוש תלמידי חכמים אינו רק שמיעת שיעורים שונים מפי גדולי התורה. הוא גם שייכות נפשית, דבקות ויניקה. 'גדול שימושה יותר מלימודה' – במובן של לימוד שנמשך מתוך זרם של תורה, מתוך קשר רוחני, נפשי ומוסרי, ומתוך שייכות לאישיות של גדולי תורה בישראל.

בשיעוריו על פרקי אבות ובמיוחד על המשנה 'והוי מתאבק בעפר רגליהם והוי שותה בצמא את דבריהם' עמד רבנו על גודל חשיבות לבניין התורה בשימוש תלמידי חכמים (מתוך התורה הגואלת ח"א, ת"ת פכ"א):

והוי מתאבק בעפר רגליהם, והוי שותה בצמא את דבריהם. 'גדול שמושה יותר מלימודה'. 'אשר יצק מים על ידי אליהו'. בלימוד, אדם לומד פרטים, הלכה זו, והלכה זו. השימוש הוא שרשי, היחס הנפשי, הדבקות 'הדבק בחכמים ותלמידיהם'. זה יותר עמוק, ומקיף, וכולל, מן הלימוד. 'הוי שותה בצמא את דבריהם' - זה לימוד. ולפני זה, יותר עמוק, 'הוי מתאבק בעפר רגליהם'. מתוך הכלליות הזו של היחס הנפשי מדבקותי, באים פרטי הלימוד. כבוד התורה, השייכות אל האישיות של גדול בתורה, הוא מקיף וכללי יותר מפרטי התורה. כבגמ' במגילה: כבוד תורה עדיף מדברי תורה.

אך עם כל החיוב של להדבק בתלמידי חכמים הציב רבנו תמרור אזהרה להדרכה זו שחלילה וחס לא תגלוש למחוזות בלתי רצויים וכך דבריו (מתוך התורה הגואלת ח"א, ת"ת פי"ב):

הדבק בתלמידי חכמים. ללמוד מהם, לקבל הדרכה, זהו חיוב. אבל דבקות פסיכית, רגשית, בכל האדם, בכל האישיות, זה מסוכן - מוזכר בנפש החיים - זה יכול להגיע לעבודה זרה, לפולחן האישיות. הכל תלוי בטמפרטורה. עצם הדבקות היא לא חידוש של החסידות, השאלה היא, במה, וכמה.

קניין תורה

קניין תורה משמעותי יתכן רק על ידי קביעות והתמדה בתורה, התורה אינה נקנית פרקים, פרקים אלא מתוך שקידה וקביעות. הרב אביהו שוורץ כתב מעט מהנהגותיו והדרכותיו של רבנו (מתוך התורה הגואלת, ח"א גדול שימושה) וכך כתב:

היה רגיל לציין ערך שקידת התורה כראשון במעלה להתגדלות בתורה. היה מדגיש, את קביעות השקידה. 'עשה תורתך קבע' - קבע מקום, וקבע מחשבה של דבקות בתורה, וקביעות הזמן. 'כשבוערין אש במקום אחד שבע שנים בלי הפסקה כללי' (רש"י סוף חגיגה) - מזה יוצא תלמיד חכם שכולו אש, והולך ומתפתח, עד המצב של 'שקוד ללמוד תורה', שכל אישיותו, עצמות הווייתו, היא שקידת התורה.

ובשיעור על פרקי אבות אמר רבינו (מתוך התורה הגואלת; מתוך פרקי אבות פ"ג מ"ו):

רבי נחוניא בדך הקנה אומר: כל המקבל עליו עול תורה מעבירים ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ. וכל הפורק ממנו עול תורה, נותנים עליו עול מלכות ועול דרך ארץ. ההדגשה כאן היא ביחס, בגישה, אל הלימוד. 'כל המקבל עליו עול תורה'. הקבלה בלב של התקשרות לתורה בקביעות, ולא לימוד בהזדמנות, בארעיות. מקבל עליו בליבו בקביעות, בכל אישיותו, עול של תורה. במצב כזה, כל השיעבודים השונים, הממלכתיים ושעבודי דרך ארץ ופרנסה, אינם קיימים... ככל שאדם קשור יותר לתורה, קבוע יותר בתורה, מעבירים ממנו שאר שיעבודים, כלומר, מן השמים מסייעים בידו להעביר ממנו שיעבודים אחרים.

גם באופן טבעי, זה נכון. אדם, שהוא שקוע תמיד בלימוד, יש דרך ארץ כלפיו. זוהי עובדה מציאותית. ישנן הרבה מדרגות של קביעות בתורה, הרבה מדרגות של תלמידי חכמים. 'מה אהבתי תורתך, כל היום היא שיחתי'. השקידה היא עיקר החיים, וכל שאר השעבודים מתחשבים עם העיקר. מי שבאמת בקביעות גמורה, החלטית, אזי גם משמים וגם מצד החברה, יש רושם, ופחות מפריעים, כדי שלא יצטרך לבטל את השעבוד הפנימי לתורה. אמנם, יש בזה הרבה מאוד מדרגות, מיליוני מדרגות. יש דרגות של 'לא פסיק פומיה מגירסא', בלי הרף, מצב של קבלת עול תורה באופן חזק וחמור מאוד, בנפש ובמעשה, ובמציאות ובחיים, ואז ישנה התחשבות מצד כל הגורמים האחרים.

רבנו תמיד הדגיש את המדרגות השונות בלימוד התורה ובתלמידי חכמים ולכן למרות שהציב רף גבוה בלימוד אך תמיד ביטא את היכולת של כל אחד להגיע למדרגות

גבוהות אך צריך שהדברים יהיו בסדר עולה ובהדרגה (מתוך התורה הגואלת' ח"א ת"ת פט"ז):

תלמיד חכם הוא מי שקבוע בתורה, שתורתו אומנותו. כמובן הרבה מדרגות בתורה. אבל היסוד היא הקביעות בתורה. היסוד לגדילה בתורה, הוא אהבת התורה. כאשר ישנם ספקות פנימיים, חוסר בהירות בקשר עם התורה, אז יש חולשה ורפיון. לכן, היסוד הוא, להתמלא באהבת התורה. להרגיש קשר נפשי עמוק לתורה, ומכאן, עליה לדבקות בתורה, להתפתחות שקידה גדולה בעסק התורה, ובה הרבה מדרגות... יש לאדם לסלק מעצמו מתח של גמירת המלאכה. ויותר להתרכז ביום הזה, בשעה הזו. לדעת, שכל שעה של לימוד תורה, זוהי מציאה גדולה, זכות עצומה. בזה, יש גם הדגשה חשובה מאוד בהדרכתו של האדם: רכוז כוחות הנפש. כמבואר ב'מוסר אביך', בענין 'בכל דרכיך דעהו'. לזכור תמיד, שעבודת ה' שלך, מתרכזת במה שאתה עוסק ברגע זה, וא"כ כולך מרוכז בדבר. אם זה תורה, אז כולך שקוע בהבנת הסוגיא, ואין שום דבר אחר נכנס בראש באותו זמן, ואם זו תפלה, אז רכוז בתפלה, ב'השמע לאזניך מה שאתה מוציא מפיך'. ואם זו גמ"ח, שוב כולך מרוכז בזה. פיזור כוחות הנפש הוא מדה גרועה מאד, כנגדו הרכוז, מעלה גדולה.

תם ולא נשלם

קצרה היריעה להרחיב בשיטתו וגישתו של רבנו הרב צבי יהודה קוק זצ"ל ללימוד התורה, שיטה הקושרת ומחברת את עבודת המידות, החיבור לבחירתם וסגולתם של ישראל, לימוד האמונה והקשר ההכרחי לארץ ישראל. נכתבו על כך ספרים רבים מרבנים שונים, נוכל אולי למצות אל ליבת מאמרנו בדברים מתוך שיעורו של הרב צבי יהודה המובא בתחילת שיחות הרב צבי יהודה לפרשיות השבוע (שיחות הרב צבי יהודה על התורה, בראשית, שיחה ב, 19):

על יסוד המידות הטובות מופיע משה רבינו, הנותן את התורה, ובונה קומה יותר עליונה. תורה מהי? רבנו הסביר זאת על-פי דברי הגמרא שהארץ אבדה מפני שלא ברכו בתורה תחילה. הם למדו תורה אך לא מתוך גישה נכונה ויחס נכון. הברכה היא הקובעת את היחס אל התורה. חשוב מאוד ללמוד תורה, אך לא פחות מזה חשוב היחס איך ניגשים אל התורה: 'אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו'. קודם, ד' בחר בנו, יצר אותנו, הטביע בנו טבע

ישראלי מיוחד, והטבע הזה הוא היוצא מן הכח אל הפועל על-ידי לימוד התורה ועל-ידי קיום תורה. כשאנו לומדים תורה, הננו לומדים את שגנוז בתוכנו, הננו נפגשים עם היצירה האלוהית שבתוכנו. מי שמתנכר לכך ולומד תורה מביא חורבן. אם-כן, גם ענינה של תורה מתבאר על-ידי הסתכלות מראש המגדל של עם ישראל. לא שאנו בני אדם השייכים לאנושות הכללית שלומדים תורה, ועל-פי-זה מנסים לשנות את טבענו. הטבע שלנו אינו יצירה אנושית אלא הוא אלוהי. כך נוצרנו בתור לב האנושות. עכשיו בא תור המלאכה לגלות זאת במאמצים שלנו, בלימוד תורה וקיום תורה שלנו.

נתינת התורה לישראל – מתוך אהבה

'דתורה ניתן לישראל מתוך אהבה וכמו שאומרים אהבת עולם בית ישראל עמך אהבת תורה ומצוות חוקים ומשפטים אותנו למדת, ואף שחזר הקדוש ברוך הוא על האומות ולא קיבלוה וישראל הקדימו נעשה לנשמע, מכל מקום מצינו שיטענו האומות כלום כפית עלינו הר כגיגית וכו' (עבודה זרה ב' ב) והיינו שה' יתברך היה מוכן ליתן תורה לישראל אף בכפיית הר כגיגית וזה מאהבה שאהב את יעקב מאהבה ורצון בלא טעם'.

(פרי צדיק לפסח, אות לה)